

KNMvD standpunt over de gezondheid en het welzijn van grote grazers in de Oostvaardersplassen d.d. 4 augustus 2010

Samenvatting

De Oostvaardersplassen (OVP) zijn een uniek natuurgebied waar Heckrunderen, Konikpaarden en Edelherten het grootste gedeelte van het jaar een goed bestaan hebben waarin aan veel van natuurlijke behoeften wordt voldaan. Aan het einde van strenge winters wordt de draagkracht van het gebied echter overschreden. Er is niet genoeg voedsel aanwezig voor de hele populatie waardoor veel dieren sterven van de honger. Hierdoor lijden dieren onnodig.

De KNMvD is van mening is dat er een zorgplicht is ten opzichte van de grote grazers in de OVP. Deze dieren zijn hier namelijk door de mens neergezet en kunnen onder barre omstandigheden niet migreren naar elders, wat ze in de vrije natuur wel zouden doen. Moreel gezien moeten de grote grazers in de OVP volgens de KNMvD beschouwd worden als gehouden dieren en heeft ieder dier afzonderlijk een intrinsieke waarde. Dit levert een spanningsveld op met het ecologisch beheer van Staatsbosbeheer waarbij er zo min mogelijk wordt ingegrepen in natuurlijke processen. Wat de KNMvD betreft mag de zorgplicht voor het welzijn en de gezondheid van het individuele dier niet ten koste gaan van het doel van het natuurgebied.

De vraag is nu hoe deze zorgplicht het best kan worden ingevuld om ook op de lange termijn het welzijn van de dieren in de OVP te waarborgen. Dat is een lastig vraagstuk waarover ook onder dierenartsen veel discussie is. Deskundigen zijn het er over eens dat afschot daarvoor een goede methode is. Moeilijker is het om aan te geven hoe het beheer optimaal zou moeten worden ingevuld en wanneer het afschieten van dieren dan zou moeten plaatsvinden. De KNMvD is van mening dat dit in ieder geval in een eerder stadium zou moeten gebeuren dan nu het geval is om onnodig lijden te voorkomen. De KNMvD is voorstander van actief getalsmatig beheer, waarbij naast proactief afschot mogelijk ook andere beheersmaatregelen zouden kunnen worden ingezet.

Proactief afschot houdt in dat vóór de winter een aantal dieren wordt afgeschoten waardoor de overlevingskansen van de overgebleven dieren zullen stijgen en hun welzijn zal verbeteren. Het vlees van deze gezonde dieren zou daarbij wellicht bestemd kunnen worden voor humane consumptie. Uit een ledenraadpleging is gebleken dat een ruime meerderheid van de dierenartsen deze visie ondersteunt. In feite komt hiermee wat de KNMvD betreft een eind aan de huidige vorm van natuurlijk beheer van de OVP.

1. Aanleiding

Grote grazers zijn vanwege hun soorteigen gedrag in de natuurterreinen geïntroduceerd als vervanger van uitgestorven soorten zoals het oerrund en het oerpaard. Ze maken paden, open plekken en zorgen voor gevarieerde vegetaties, die weer het leefgebied vormen voor een scala aan andere dieren. In het algemeen weten zij zich goed in deze natuurterreinen te handhaven en vormen zij een waardevolle bijdrage aan het aanwezige ecosysteem.

Regelmatig doen zich echter calamiteiten voor. Een voorbeeld daarvan is de grote sterfte van dieren in strenge winters in de OVP. Een deel van de daar aanwezige Heckrunderen, Konikpaarden en Edelherten is niet in staat voldoende voedsel te vinden in het gebied en sterft door ondervoeding. Dat is een consequentie van het ecologisch natuurbeheer dat Staatsbosbeheer (SBB) nastreeft in zogenaamde "spoor A" natuurgebieden. Dit zijn de meest natuurlijke natuurgebieden waarin het handelen van de mens een ondergeschikte rol speelt, zoals in de Oostvaardersplassen (OVP).

Het feit dat de dieren in hun benarde positie door SBB geen zorg wordt geboden, anders dan ze door afschot uit hun lijden te verlossen, verontwaardigt velen en zorgt voor maatschappelijke discussie.

2. Feiten en Cijfers^{1 2 3}

De OVP omvatten een gebied van 6.600 ha bestaande uit een moerasgedeelte ($\pm$ 3.600 ha) en een randzone ($\pm$ 3.000 ha). De randzone wordt gebruikt door de grote grazers. Het Heckrund en het Konikpaard maken vooral gebruik van het droog grasland. Het Edelhert maakt in de herfst en winter gebruik van droog grasland, maar houdt zich bij voorkeur op in riet-ruigte-struweel.

Het totale aantal dieren in de OVP is volgens SBB sinds de introductie in 1983 sterk gestegen. Het verloop van de relatieve netto-aanwas van de herbivoren in de OVP hoort bij een logistische groeicurve. Een logistische groeicurve past bij een populatie herbivoren die door het voedselaanbod wordt gereguleerd, waarbij de voedselbron niet wordt vernietigd². De populatie groeit dan aanvankelijk exponentieel, vervolgens lineair en bij het bereiken van de draagkracht van het gebied neemt de groei geleidelijk af tot nul.

Het aantal geboorten van de Heckrunderen en de Konikpaarden was de afgelopen jaren vrij stabiel. Bij de Edelherten was er in 2007 sprake van een dip in het aantal geboorten. De meeste geboorten vinden plaats in het voorjaar, alleen bij de Edelherten vindt er een grotere spreiding door het jaar heen plaats.

De totale sterfte per diersoort is in de afgelopen jaren zowel absoluut als relatief sterk toegenomen. De sterfte van de kalveren en veulens vond voornamelijk plaats in de maanden maart en april. De sterfte van dieren ≥ 1 jaar vond voornamelijk plaats in de maanden februari, maart en april. Bij de Edelherten vond er na april ook nog enige sterfte plaats.

Vanaf 1998 vindt er afschot van ernstig zieke en verzwakte dieren plaats en vanaf 2007 wordt er gewerkt volgens de richtlijnen van het ICMO rapport. Dit betekent dat 90% van de ernstig zieke, zwakke en gewonde dieren die sterven worden afgeschoten om onnodig lijden te voorkomen. De dieren in de OVP bereiken regelmatig hoge leeftijden van meer dan 15 jaar. De grootste sterfte vindt in strenge winters plaats onder dieren jonger dan 1 jaar. Dat komt omdat bij deze categorie de meeste energie gaat zitten in groei en minder in het opbouwen van vetreserves voor de winter. Wanneer de dieren deze periode doorkomen, nemen hun overlevingskansen toe en kunnen hoge leeftijden bereikt worden.

Onlangs is bij hertelling gebleken dat met name het aantal Heckrunderen in de OVP is onderschat⁴. De oorzaak hiervan is dat sinds 2000 alleen geboorte en sterfte geregistreerd worden. Dit houdt in dat waarschijnlijk een groter deel van de dieren gestorven is dan werd aangenomen.

3. Positie van de dierenarts

Dierenartsen hebben een verantwoordelijkheid voor de gezondheid en het welzijn van dieren en voor het bewaken van de volksgezondheid. Niet alleen de dierenarts zelf ziet deze rol voor zich weggelegd. Ook de samenleving verwacht van de dierenarts een hoge mate van deskundigheid en betrokkenheid bij deze onderwerpen. In veterinaire wet- en regelgeving is deze bijzondere zorg en verantwoordelijkheid van de beroepsgroep nadrukkelijk verankerd.

4. Wettelijk kader

Voor de discussie over de zorg aan dieren in spoor A natuurgebieden, zoals de OVP, is van belang of we ze als gehouden dieren beschouwen of niet. Uit bestaande jurisprudentie⁴ is af te leiden dat de grote grazers in de OVP juridisch moeten worden gezien als niet gehouden dieren. Dit gegeven in acht nemend is vervolgens de vraag of dit betekent dat we de grote grazers in natuurgebieden dan ook zorg moeten onthouden en hoe ver het onthouden van die zorg strekt.

De zorgplicht voor dieren is wettelijk geregeld in de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren (GWWD). Deze wet heeft in hoofdzaak betrekking op gehouden dieren. Een uitzondering vormt artikel 36. Dit artikel is van toepassing op gehouden en op in de vrije natuur levende dieren. Lid 1 van artikel 36 stelt dat het verboden is om zonder redelijk doel of met overschrijding van hetgeen ter bereiking van zodanig doel toelaatbaar is, bij een dier pijn of letsel te veroorzaken dan wel de gezondheid of het welzijn van het dier te benadelen. Artikel 36, lid 3 luidt: een ieder is verplicht hulpbehoevende dieren de nodige zorg te verlenen.

Het Gerechtshof te Den Haag bepaalde in 2007 dat wat onder de "nodige zorg" moet worden verstaan afhankelijk is van de omstandigheden van het geval. Uit de wetsgeschiedenis kan worden afgeleid dat met artikel 36 lid 3 beoogd wordt te voorkomen dat iemand die met een ziek of gewond dier geconfronteerd wordt, dit aan zijn lot overlaat. Het Hof stelt dat in deze context door SBB in de OVP aan

de zorgplicht wordt voldaan door hulpbehoevende dieren die uitzichtloos lijden zo pijnloos mogelijk te doden.

Het volgende artikel in de GWWD, artikel 37, heeft uitsluitend betrekking op gehouden dieren. Het luidt: het is de houder van een dier verboden aan het dier de nodige verzorging te onthouden. Het Hof stelde echter dat er hier geen sprake is van gehouden dieren. En dat SBB dus ook geen zorgplicht in de zin van artikel 37 heeft ten opzichte van de in het wild levende dieren in de OVP.

Ten slotte is in artikel 2 van de Flora- en faunawet een zorgplicht opgenomen. Deze zorgplicht houdt in dat menselijk handelen geen nadelige gevolgen voor flora en fauna mag hebben. De zorgplicht geldt voor alle planten en dieren, beschermd of niet. De zorgplicht voor dieren betekent niet dat er geen dieren mogen worden gedood. Maar wel dat dit, indien noodzakelijk, met zo min mogelijk lijden gepaard gaat. Het Hof gebruikt hier de zelfde overweging als bij artikel 36 lid 3 van de GWWD en was van mening dat ten aanzien van de grote grazers in de OVP geen sprake is van onvoldoende zorg door SBB.

5. Moreel kader

Met betrekking tot deze kwestie zijn behalve juridische aspecten ook morele aspecten van belang voor de uiteindelijke meningsvorming. Zoals aangegeven onder het wettelijke kader is uit bestaande jurisprudentie af te leiden dat grote grazers in spoor A gebieden juridisch beschouwd dienen te worden als niet-gehouden dieren. Daarmee worden ze dus niet gezien als gehouden dieren, maar ook niet als wilde dieren. Welke normen en waarden in het geding zijn, is daarvan afhankelijk. Wanneer grote grazers in spoor A gebieden worden gezien als wilde dieren dan gelden morele principes van toepassing op ecosystemen. Een drietal principes zijn daarbij leidend, te weten: het ecosysteem is beschermwaardig, biodiversiteit is van belang en natuurlijke processen worden niet verstoord. Voor de grote grazers betekent dit dat zij een functie zijn van het ecosysteem.

Er zijn echter twee redenen waarom de KNMvD het morele kader voor gehouden dieren ook van toepassing vindt op de grote grazers in de spoor A gebieden. De grote grazers zijn in eerste instantie door de mens als grazers voor het openhouden van het gebied ingebracht. De tweede reden is dat deze dieren beperkt worden in hun migratie bij een voedseltekort of toename van de populatie.

Voor gehouden dieren zijn vier morele principes van belang met betrekking tot de aanvaardbaarheid van handelingen met dieren. Dit zijn: het principe van weldoen, het principe van geen kwaad doen, het principe van rechtvaardigheid en het principe van respect voor de intrinsieke waarde van het dier. Bovendien wordt in de Nederlandse samenleving respect voor dierlijk leven heel belangrijk gevonden. De twee principes van weldoen en geen kwaad doen hebben betrekking op de gezondheid en het welzijn van de dieren. De beoordeling van de gezondheid en het welzijn van de grote grazers beperkt zich daarbij niet tot calamiteiten, maar heeft betrekking op de hele levensloop van de dieren. Bij de beoordeling van het welzijn worden ook aspecten als het bestaan van sociale groepen, het uit kunnen oefenen van natuurlijk gedrag in al haar facetten en natuurlijke selectie leidend tot robuuste populaties meegewogen. Bij keuzes voor de aanpak van calamiteiten worden op basis van de morele principes vragen gesteld. Wordt de dieren, als voor overleving noodzakelijke zorg niet zou worden geboden, geen kwaad gedaan? Is het te rechtvaardigen om hetzelfde dier in het ene gebied zorg te bieden, maar in het andere, min of meer vergelijkbare, gebied niet? Is het te rechtvaardigen, dat bij proactief doden van dieren, ook dieren gedood worden die zonder ingrijpen wel zouden hebben overleefd? Wordt met het inzetten van grazers ten behoeve van het terreinbeheer, indien dit ten koste van de dieren gaat, de eigen waarde van het dier gerespecteerd?

Vervolgens moeten de effecten van de gemaakte keuze afgewogen worden tegen de doelstelling. Hierbij dient de vraag te worden gesteld: wat het nut is van het achterwege laten van verzorging? En hoe verhoudt dit nut zich tot het uiteindelijke doel, de natuurlijke processen zo ongestoord mogelijk te laten verlopen? Wat zijn de gevolgen voor de dieren en hoe verhouden die zich dan tot het doel? Afwegingen die in dezelfde lijn liggen als vragen die gesteld worden bij de invulling van de in 4 genoemde wettelijke

bepalingen. Is het doel redelijk en is er sprake van een overschrijding van hetgeen ter bereiking van dat doel toelaatbaar is? Deze beoordeling van de consequenties van gemaakte keuzes kan niet los worden gezien van de voorgeschiedenis. Waar de beperkte beschikkingsmacht over dieren als het argument voor een beperking van de verzorging wordt aangevoerd, dient men zich te realiseren dat het loslaten van deze beschikkingsmacht ook een keuze is.

6. ICMO advies

Naar aanleiding van het maatschappelijk debat over het welzijn van de dieren in de OVP zijn in 2005 een tweetal contrasterende rapporten opgesteld door de Raad voor Dierenaangelegenheden⁵ en de Raad voor het Landelijk gebied⁶. Dit was voor de minister de reden een onafhankelijke commissie met internationale deskundigen samen te stellen om tot een bindend advies te komen. De International Committee on the Management of large herbivores in the OVP (ICMO) bracht een juni 2006 een rapport⁷ uit waarin ze antwoord gaf op een aantal vragen die de minister had gesteld. Als eerste stelde de ICMO dat het mogelijk is om binnen de grenzen van het gebied van de OVP een veerkrachtig, zelfonderhoudend ecosysteem met grote grazers te herbergen. Dit houdt in dat de populatie gereguleerd zal worden door de draagkracht van het gebied, dat wil zeggen het voedselaanbod. Om het welzijn van de dieren te garanderen betekent dit echter volgens het ICMO wel dat er afschot moet plaatsvinden van dieren. Tevens moeten er schuilmogelijkheden (exclosures) gecreëerd worden en een uitbreiding naar het belendende Hollandse Hout in kritieke perioden. Verder was de ICMO van mening dat het openstellen van een ecologische corridor naar de Veluwe het welzijn van de grote grazers verder zou verbeteren. Naast de antwoorden op de vragen van de minister stelde de ICMO ook een aantal aanbevelingen op waaronder het organiseren van monitorprogramma's en evaluaties.

Met betrekking tot het afschieten kwam de ICMO tot het advies dit op reactieve basis te doen. Dit houdt in dat dieren op een dagelijkse basis gemonitord worden tegen een set van criteria. ICMO geeft aan dat de doelstelling moet zijn om minimaal 90% van de ernstig ziek, zwakke of gewonde dieren af te schieten terwijl ze nog kunnen staan, om onnodig lijden te voorkomen. Dat is eerder dan tot dan toe het geval was. Het proactief afschieten voor het winterseizoen werd vooralsnog niet aanbevolen omdat het dan moeilijk is een natuurlijke selectie te laten plaatsvinden. Het ontstaan van een robuuste populatie wordt daarmee verstoord.

Over bijvoeren in wintertijd was het ICMO ook duidelijk: alleen proactief bijvoeren is zinvol maar zal leiden tot een verdere groei van de populatie, het verstoort de natuurlijke selectie van de populatie en is in strijd met de doelstellingen van het natuurbehoud waarin een minimale interventie centraal staat. De minister heeft de aanbevelingen van ICMO overgenomen en de Tweede Kamer stemde hiermee in. Een evaluatie door LNV van de implementatie van de ICMO adviezen staat gepland voor het najaar van 2010.

7. Alternatieven

Het beleid van SBB in de OVP kent felle tegenstanders. Het feit dat de dieren daar ooit door mensen geïntroduceerd zijn en beperkt kunnen migreren, zijn belangrijke argumenten om ander beleid te bepleiten. Een beleid dat afwijkt van het principe van een ecosysteem waarin de populatieontwikkeling van de grote grazers zo veel mogelijk een natuurlijk verloop heeft. Daarbij worden de volgende alternatieven aangedragen:

- **Bijvoeren**

De grote grazers in de OVP zijn de afgelopen 27 jaar door natuurlijke selectie bestand tegen winterse omstandigheden met weinig voedselaanbod. Tegen het eind van de zomer hebben ze een vetreserve opgebouwd die op kan lopen tot 20% van het lichaamsgewicht. Onder normale omstandigheden komen de dieren de winter daarmee goed door. Maar in sommige jaren ontstaat er aan het eind van de winter voedseltekort waardoor veel dieren afgeschoten moeten worden. Bijvoeren is een ingreep die de dynamiek van het ecosysteem verstoort. Alleen bijvoeren in extreme omstandigheden heeft weinig positieve effecten voor het welzijn. Er ontstaat onrust en rangordestrijd over de beschikbaarheid van het voer. Door (structureel) bijvoeren wordt het natuurlijk mechanisme dat de populatieaanwas afstemt op het ecosysteem inclusief het voedselaanbod ontregeld. De populatie zal verder groeien tegen de grenzen van het natuurlijk evenwicht in. Dat betekent dat bijvoeren altijd gepaard moet gaan met het proactief afschieten van een groot deel van de dieren.

- **Proactief afschot**

Tijdens de wintermaanden worden de dieren in de OVP dagelijks gemonitord en afgeschoten als ze een conditiescore van 1 hebben en/of apathisch gedrag vertonen. Op deze manier wordt getracht uitzichtloos lijden zo veel mogelijk te voorkomen maar vindt er wel natuurlijke selectie op robuustheid plaats. De ICMO geeft aan dat dit beleid ertoe zou kunnen leiden dat in een zeer strenge winter alle Heckrunderen, die het meest onder de voedseldruk te lijden hebben, worden afgeschoten. Het in een eerder stadium (proactief) afschieten van dieren kan een alternatief zijn wanneer het zodanig wordt ingezet dat het de natuurlijke processen simuleert. Een gevolg van proactief afschot is dat ook een deel van de jonge en gezonde dieren afgeschoten zal worden. Het is op voorhand moeilijk in te schatten hoe de winter zal verlopen en welke dieren wel in staat zijn om de winter door te komen. Het zal daarom bij extreme omstandigheden nog steeds noodzakelijk zijn dieren reactief te doden.

- **Geboortebeperving**

Behandeling van dieren met hormonen of chirurgie om geboorte te reguleren zou een behoorlijke interventie betekenen. Een aanzienlijk deel van de populatie moet behandeld worden om aantalsreductie te bewerkstelligen. Er is risico op trauma bij het hanteren en behandelen van individuele dieren. Een hormonale behandeling heeft invloed op de natuurlijke oestruscyclus en de opslag en het hergebruik van vet, wat belangrijk is onder natuurlijke omstandigheden. Daarmee is het van invloed op de natuurlijke selectie en het natuurlijke proces van geboorteregulatie. Ook kan ingrijpen via geboortebeperving leiden tot verstoring van de sociale structuur en stress.

- **Vergroten van het gebied**

De ICMO keek ook naar de mogelijkheden van uitbreiding van de winterhabitat als een reservecapaciteit onder extreme omstandigheden, bijvoorbeeld door aansluiting op het aangrenzende Hollandse Hout. Daarnaast wordt ook uitbreiding naar het Horsterwold overwogen, wat een eerste stap richting een ecologische corridor naar de Veluwe zou opleveren. De uitbreiding naar het Hollandse Hout biedt met name schuilmogelijkheden en in minder mate graasmogelijkheden. Een nadeel van gebiedsuitbreiding is dat dit zal leiden tot een toename van het aantal dieren en dat daarmee de druk op het gebied weer toeneemt, ook in de zomer. Uitbreiding van het leefoppervlak biedt op de korte termijn een oplossing voor de wintersterfte. Op de lange termijn zullen door toename van de populatie echter weer opnieuw problemen ontstaan.

- **Herplaatsen dieren**

Hoewel niet behandeld in het ICMO advies is ook het herplaatsen van een deel van de dieren een mogelijkheid om draagkracht van het gebied en het aantal dieren op elkaar af te stemmen. In theorie is dit een diervriendelijk manier om het aantal dieren te reduceren en doet dit recht aan het respect voor leven. Er kleven echter veel bezwaren aan. Het is praktisch lastig uitvoerbaar omdat de dieren moeilijk benaderbaar zijn. Het vangen en verdoven met een verdovingsgeweer zal aanzienlijke stress voor de dieren opleveren. Ook het herplaatsen wordt problematisch vanwege wettelijke beperkingen. Daarnaast verstoor je met het wegvangen van grote groepen dieren ook de sociale coherentie en natuurlijke selectieprocessen.

8. Afwegingen

De doelstelling van de OVP is de ontwikkeling van een samenhangend moerasesysteem waarin spontane natuurlijke processen zich zoveel mogelijk ongestoord kunnen afspelen. Het gebied zou daarbij in ieder geval behouden moeten blijven als habitat voor een aantal belangrijke vogelsoorten zoals de lepelaar, de zilverreiger en de grauwe gans. De grote grazers zijn in het gebied geïntroduceerd om door middel van begrazing een bij dit doel passende en gevarieerde vegetatie te realiseren. Het grootste deel van het jaar hebben de dieren in de OVP een goed leven, wat zich ondermeer uit in een relatief hoge gemiddelde leeftijd van de grote grazers. Aan het eind van de winter is vanwege de beperkte beschikbaarheid van voedsel het welzijn van de dieren in het geding. Dit is met name het geval wanneer de draagkracht van het gebied is overschreden en de winter lang aanhoudt. Het feit dat de dieren door de mens in dit ecosysteem zijn ingebracht en dat ze door de afbakening van het gebied beperkt worden in

migratie bij voedseltekort of populatiegroei, houdt in dat we een morele zorgplicht hebben ten opzichte van deze dieren.

De vraag is op welke wijze deze zorgplicht het beste kan worden ingevuld. Met betrekking tot de grote grazers in de OVP gaat de KNMvD daarbij uit van het morele kader voor gehouden dieren (zie paragraaf 5). Een analyse van de verschillende mogelijkheden tot ingrijpen in de populatie laat zien dat eigenlijk alleen een goed afschotbeleid zowel op de lange als korte termijn uitkomst biedt. Hiermee worden de natuurlijke processen het minst verstoord en kan het welzijn bij calamiteiten geborgd worden.

Het ICMO heeft de voor- en nadelen van pro- en respectievelijk reactief afschot afgewogen. Reactief afschot had volgens het ICMO destijds de voorkeur. Men maakte daarbij wel de kanttekening dat er desgewenst ook meer dieren konden worden afgeschoten om predatie te simuleren. In de natuur worden door predatoren ook niet alleen de zwakke of zieke dieren als prooi gevangen maar bijvoorbeeld ook gezonde jonge of oude dieren.

Om een gunstig effect te kunnen hebben op het welzijn van de populatie aan het eind van de winter betekent dit dat er grote aantallen gezonde dieren moeten worden afgeschoten (>30%). Uitgaande van het morele kader van gehouden dieren wordt hiermee weliswaar een aantal gezonde dieren een kans op overleving ontnomen. Dit nadeel weegt wat de KNMvD betreft echter niet op tegen de voordeel dat de overlevingskansen van de rest van de populatie stijgen en het welzijn gedurende strenge winters beter geborgd kan worden. Wat betreft het principe van rechtvaardigheid is de KNMvD van mening dat bij proactief afschot dieren wellicht met een zekere willekeur worden gedood. Een goed uitgevoerd proactief afschotbeleid houdt volgens de KNMvD echter in dat men de natuurlijke processen zoveel mogelijk stimuleert.

Ook bij de keuze voor een proactief afschotbeleid zullen er nog steeds dieren reactief moeten worden afgeschoten. Dat geldt voor zieke dieren maar ook voor zeer zwakke dieren bijvoorbeeld aan het eind van de winter. Een bezwaar van reactief afschot is dat het moeilijk is om het juiste moment van schieten te bepalen. SBB schiet op dit moment alleen dieren af om ernstig en uitzichtloos lijden te voorkomen. Dit gebeurt op basis van een beslismodel waarbij het uitgangspunt is dat 90% van de dieren moet worden afgeschoten terwijl ze nog kunnen staan (ICMO advies). Volgens dit stroomschema moeten de dieren tot op 3 meter benaderd kunnen worden, apathisch zijn en conditiescore 1 of minder hebben. Het lijden van de dieren wordt hiermee wel enigszins verkort maar de vraag dringt zich op of tot dit moment gewacht moet worden. Door een goede monitoring van de conditie van de dieren, de toestand van het gebied en de weersverwachting zou SBB een inschatting moeten kunnen maken van kans op overleving van bepaalde dieren. Vooral bij oudere dieren duurt het proces van uitputting lang en zou eerder ingegrepen moeten worden dan nu het geval is.

9. Conclusie en aanbevelingen

De KNMvD is van mening dat de samenleving een verantwoordelijkheid heeft voor het welzijn van dieren die worden gebruikt bij een door de mens gewenste ontwikkeling van een ecosysteem. Dit geldt ondermeer voor de Heckrunderen, Konikpaarden en Edelherten die vanaf 1983 zijn uitgezet in de OVP. Bij het uitzetten van grote grazers in natuurgebieden moet vooraf worden bepaald welke consequenties dit heeft voor de gezondheid en het welzijn van de dieren. Gezien de ontwikkelingen in de OVP is de KNMvD van mening dat onvoldoende rekening is gehouden met de gevolgen en de maatschappelijke verontwaardiging die het SBB beleid zou opleveren. Ook is niet voldoende stilgestaan bij de keuze van de geïntroduceerde diersoorten. De Heckrunderen zijn minder geschikt voor dit open gebied. Dit blijkt ondermeer uit de ontwikkeling van de populatie van de Heckrunderen ten opzichte van de andere grote grazers. Een experiment als dit verdient wat de KNMvD betreft geen navolging.

Inmiddels is in de OVP door natuurlijke selectie een stabiele en robuuste populatie grote grazers ontstaan waarbij het welzijn van de dieren over het algemeen goed is. De dieren leven in sociale groepen en kunnen hun natuurlijk gedrag vertonen. Het grootste deel van het jaar is er voldoende voedsel en verkeren de dieren in uitstekende conditie. In strenge winters doen zich echter problemen voor vanwege een gebrek aan voedsel. Migratie naar gebieden met meer voedsel is door de afbakening van de OVP niet mogelijk. Hierdoor lijden veel dieren honger en sterven uiteindelijk van uitputting. Deze lijdensweg

moet zo veel mogelijk verkort worden. Met de implementatie van de adviezen van de ICMO is geprobeerd hier invulling aan gegeven. Door zieke, zwakke en gewonde dieren op tijd af te schieten kunnen de dieren behoed worden voor ernstig en uitzichtloos lijden. Nu gebeurt dat bij zwaar gewonde dieren of bij dieren die tot op 3 meter benaderd kunnen worden, apathisch zijn en een conditiescore van 1 hebben. De KNMvD is van mening dat het huidige beslismodel verder aangescherpt moet worden. Er moet onderzocht worden of afschot in een eerder stadium onnodig lang lijden kan voorkomen.

Behalve afschot zijn andere mogelijke interventies om het welzijn van de dieren te verbeteren op de lange termijn vaak geen oplossing. Dit geldt ook voor uitbreiding van het gebied zolang er geen corridors zijn waardoor de dieren zelf van leefgebied kunnen veranderen. De KNMvD is daarom van mening dat een goed uitgevoerd en verbeterd proactief afschotbeleid de beste waarborgen biedt voor het welzijn van de grote grazers in de OVP. Door aantalsregulatie via proactief afschot kan onnodig lijden van grote aantallen dieren voorkomen worden. Dat neemt niet weg dat verder onderzoek naar alternatieve wijzen van beheer nodig blijft.

Daarnaast is het vooral voor de Heckrunderen van belang dat er op korte termijn betere schuilmogelijkheden (exclosures) worden gecreëerd binnen de grenzen van het huidige gebied. Verder is de KNMvD van mening dat onderzocht moet worden in hoeverre het vlees van de dieren die door middel van proactief afschot uit de populatie verwijderd kan worden bestemd voor humane consumptie. Daarmee sterven deze dieren niet alleen ten behoeve van het welzijn van de rest van de populatie maar krijgen ook de karkassen een nuttige bestemming.

Met betrekking tot het beheer van grote grazers in spoor A natuurterreinen heeft de KNMvD verder de volgende opmerkingen en aanbevelingen:

- **Risico's voor de verspreiding van dierziekten naar veehouderij**
Door sommigen wordt aangegeven dat grote groepen Heckrunderen, Edelherten en Konikpaarden in natuurgebieden voor wat betreft de epidemiologie van besmettelijke dierziekten een risico vormen voor de veehouderij. Uit onderzoek van Mollema⁸ blijkt dat dit risico voor bijvoorbeeld Bovine Herpes Virus type 1 beperkt is. Waarschijnlijk zijn de gevaren voor de verspreiding van besmettelijke dierziekten door mens- en dierbewegingen (transport) buiten de OVP een stuk groter. De KNMvD acht meer onderzoek van kadavers uit het gebied echter nodig om de ziektestatus van de koppel en de risico's voor de veehouderij in kaart te brengen.
- **Risico's voor volksgezondheid**
Naast besmettelijke dierziekten kunnen de grote grazers ook een reservoir zijn van ziekten die van dier op mens overdraagbaar zijn. Er zijn verschillende emerging diseases met zoönotisch karakter zoals West Nile virus waarvoor de populatie Konikpaarden in de OVP vatbaar is. De KNMvD adviseert betere monitoring van kadavers op deze ziektes. Op dit moment worden er te weinig kadavers onderzocht om een betrouwbaar beeld van de ziektestatus te krijgen.
- **Evaluatie implementatie ICMO adviezen**
In het najaar van 2010 vindt een officiële evaluatie van de implementatie van de ICMO adviezen plaats. De KNMvD is van mening dat LNV er op moet toezien dat deze evaluatie strikt onafhankelijk gebeurt. Afhankelijk van de uitkomst hiervan zal de KNMvD haar zienswijze mogelijk moeten aanpassen. De KNMvD sluit dan ook niet uit dat de evaluatie tot ingrijpendere beheersmaatregelen kan leiden dan thans het geval. Bijvoorbeeld het weghalen van de Heckrunderen uit het gebied. Het verbinden van natuurgebieden zal immers in 2011 naar verwachting nog niet gerealiseerd zijn.

10. Literatuur

---

¹ Cornelissen P, Roos M, Vegetatie, grote herbivoren en vogels in de Oostvaardersplassen: monitoring 2008, 11 maart 2009. Rijkswaterstaat, Waterdienst document 2009.

² Kolen, M., Cornelissen P., Beemster N., Altenburg W., Van der Heide Y., en Platteeuw M., Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras: Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 1999/2000. RIZA Werkdocument 2001.153X. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling, Lelystad.

³ De Oostvaardersplassen natuurlijk, evaluatie van ontwikkeling en beheer 1995-2005, Staatsbosbeheer, maart 2008

⁴ Brief minister Verburg LNV aan Tweede Kamer over Heckrunderen in OVP, 16 augustus 2010

⁴ Dierenbescherming-SBB 06/614 KG, 15-02-2007

⁵ Advies over de wintersterfte 2004-2005 van grote grazers in de Oostvaardersplassen, Raad voor Dieraangelegenheden, augustus 2005

⁶ De wintersterfte 2004-2005 van grote grazers in de Oostvaardersplassen, Raad voor het Landelijk Gebied, juni 2005

⁷ Reconciling Nature and Human Interests, advice of the International Committee on the Management of large herbivores in the Oostvaardersplassen, juni 2006

⁸ Mollema L, On the role of feral ruminants in the transmission of BHV1 to domestic cattle

Standpunt d.d. 04-08-2010. Voor persvragen over dit standpunt kunt u contact opnemen met de perscoördinator van de KNMvD, bereikbaar via 06-22996097. Meer informatie over de KNMvD vindt u op www.knmvd.nl.